

Regeringens proposition 1989/90: 158

om utvidgad rätt till målsägandebiträde, m.m.

Prop.
1989/90: 158

Regeringen föreslår riksdagen att anta det förslag som har tagits upp i bifogade utdrag ur regeringsprotokollet den 31 maj 1990.

På regeringens vägnar

Ingvar Carlsson

Laila Freivalds

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås att möjligheterna att få målsägandebiträde utvidgas. Rätt till målsägandebiträde skall enligt förslaget i princip alltid finnas i mål om sexualbrott. Vid övriga brott där målsägandebiträde nu kan komma i fråga, bl.a. misshandel och olaga hot, blir reglerna om målsägandebiträde mera generösa. Vidare föreslås vissa klarlägganden vad gäller rättshjälpslagens tillämplighet på målsägandebiträden.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 januari 1991.

Förslag till Lag om ändring i lagen (1988:609) om målsägandebiträde

Prop. 1989/90: 158

Härigenom föreskrivs att 1 och 5 §§ lagen (1988:609) om målsägandebiträde skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 §

I mål om brott enligt 6 kap. 1-6 § eller försök till brott enligt 6 kap. 1-4 eller 6 § brottsbalken skall, sedan förundersökning har inletts, ett särskilt biträde för målsäganden (målsägandebiträde) förordnas, om det inte på grund av särskilda omständigheter kan antas att målsäganden saknar behov av sådant biträde.

Om det med hänsyn till målsägandens personliga förhållanden och övriga omständigheter kan antas att målsäganden har ett särskilt starkt behov av biträde, skall, sedan förundersökning har inletts, målsägandebiträde förordnas även i mål om

1. brott enligt 6 kap. 7-10 §, försök till brott enligt 6 kap. 8 eller 9 § eller förberedelse eller stämpling till brott enligt 6 kap. 1 § . 4 § andra stycket eller 9 § brottsbalken,

2. brott enligt 3 eller 4 kap. brottsbalken, på vilket fängelse kan följa, eller försök till sådant brott,

3. brott enligt 8 kap. 5 eller 6 § brottsbalken eller försök till sådant brott.

I mål om brott enligt 6 kap. brottsbalken skall, sedan förundersökning har inletts, ett särskilt biträde för målsäganden (målsägandebiträde) förordnas, om det inte är uppenbart att målsäganden saknar behov av sådant biträde.

Om det med hänsyn till målsägandens personliga relation till den misstänkte eller andra omständigheter kan antas att målsäganden har behov av biträde, skall, sedan förundersökning har inletts, målsägandebiträde förordnas även i mål om

1. brott enligt 3 eller 4 kap. brottsbalken, på vilket fängelse kan följa,

2. brott enligt 8 kap. 5 eller 6 § brottsbalken eller försök, förberedelse och stämpling till sådant brott.

5 §

Målsägandebiträdet har rätt till ersättning i enlighet med vad som enligt 22 § rättshjälpslagen (1972:429) gäller för biträde vid allmän rättshjälp.

Målsägandebiträdet har rätt till ersättning i enlighet med vad som enligt 22 § rättshjälpslagen (1972:429) gäller för biträde vid allmän rättshjälp. I fråga om ersättningen tillämpas även 19, 23, 49, 49 a och 49 c §§ rättshjälpslagen.

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 1991.

2. Har ett målsägandebiträde förordnats före ikraftträdandet tillämpas inte 49 c § rättshjälpslagen (1972:429).

3. Har hovrätt före ikraftträdandet meddelat beslut angående ersättning till målsägandebiträde tillämpas inte 49 § andra stycket rättshjälpslagen.

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 31 maj 1990

Närvarande: statsministern Carlsson, ordförande, och statsråden Engström, Hjelm-Wallén, Göransson, Dahl, R. Carlsson, Johansson, Lindqvist, G. Andersson, Lönnqvist, Thalén, Freivalds, Wallström, Löow, Persson, Molin, Åsbrink

Föredragande: statsrådet Freivalds

Proposition om utvidgad rätt till målsägandebitråde, m.m.

1 Inledning

Lagen (1988:609) om målsägandebitråde trädde i kraft den 1 juli 1988. Lagen, som innebar en principiell nyordning, ger målsäganden möjlighet att på statens bekostnad få ett eget juridiskt biträde – ett målsägandebitråde – vid förundersökning och rättegång rörande vissa typer av brott. Rätten till biträde gäller i första hand i mål om grova sexuella övergrepp men även, under vissa förutsättningar, i mål om en del andra typer av brott med inslag av våld eller annan integritetskränkning. Dåvarande chefen för justitiedepartementet anförde i lagstiftningsärendet att det även i mål om andra brott än de nyss angivna kunde förekomma behov av stöd och hjälp åt målsäganden. Så snart tillräckliga erfarenheter vunnits skulle den nya lagen utvärderas för att ge underlag för att bedöma om rätten till målsägandebitråde borde utvidgas.

Justitieukskottet har i sitt betänkande (1989/90: JuU5) Våldsbrott och brottsoffer med anledning av ett antal motioner uttalat bl.a. följande (s. 22): ”Med stöd av gjorda erfarenheter kan enligt utskottets mening redan nu konstateras att möjligheterna att få målsägandebitråde inte motsvarar aktuella behov. Rätten till målsägandebitråde bör således utvidgas till att utan begränsningar gälla i mål om sexualbrott enligt 6 kap. BrB. Rätten till målsägandebitråde bör också väsentligt utvidgas när det gäller mål om miss-handel.” Justitieukskottet anförde vidare att regeringen borde få i uppdrag att skyndsamt lägga fram förslag i de angivna avseendena för riksdagen, vilket riksdagen som sin mening borde ge regeringen till känna. Riksdagen biföll utskottets hemställan (rskr. 1989/90:65).

I mars 1990 hölls i justitiedepartementets regi en hearing med inbjudna företrädare för olika organisationer och myndigheter. En förteckning över de organisationer och myndigheter som deltog i hearingen samt en sammanfattning av vad som anfördes vid hearingen bör fogas till protokollet som *bilaga 1*.

Regeringen beslutade den 3 maj 1990 att inhämta lagrådets yttrande över lagförslaget. Det till lagrådet remitterade lagförslaget bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 2*.

Lagrådet har i allt väsentligt godtagit förslaget. Yttrandet bör fogas till protokollet som *bilaga 3*.

Prop. 1989/90: 158

Jag återkommer till enskildheterna i lagrådets yttrande i det följande.

2 Allmän motivering

2.1 Utvidgad rätt till målsägandebitråde

Mitt förslag: Rätten till målsägandebitråde skall i princip gälla utan begränsningar i mål om sexualbrott. För de övriga i lagtexten angivna brotten blir reglerna om målsägandebitråde mera generösa.

Skälen för mitt förslag: I 1 § lagen om målsägandebitråde anges vid vilka typer av brott ett målsägandebitråde kan förordnas.

Första stycket behandlar mål om grövre sexualbrott. I dessa fall föreligger en stark presumtion för att målsägandebitråde skall förordnas. Presumtionen omfattar mål om brott enligt 6 kap. 1-6 §§ brottsbalken (BrB), således mål om våldtäkt, grov våldtäkt, sexuellt tvång, sexuellt utnyttjande, sexuellt utnyttjande av underårig, grovt sexuellt utnyttjande av underårig, sexuellt umgänge med barn, försök till sådana brott samt sexuellt umgänge med avkomling eller med syskon.

Enligt andra stycket kan målsägandebitråde också förordnas i mål om vissa andra brott, om det med hänsyn till målsägandens personliga förhållanden och övriga omständigheter kan antas att målsäganden har ett särskilt starkt behov av biträde. De brottstyper som avses är sådana sexualbrott som inte omfattas av presumptionsregeln i första stycket, t.ex. sexuellt ofredande och koppleri. Vidare avses de brott mot liv och hälsa och mot frihet och frid enligt 3 och 4 kap. BrB som har fängelse i straffskalan, såsom misshandel och olaga hot, och försök till sådant brott samt rån eller grovt rån och försök till sådant brott.

Mål om sexualbrott

När det gäller sexualbrotten föreslog rättshjälpskommittén i sitt betänkande (SOU 1986:49) Målsägandebitråde – som låg till grund för lagstiftningen – att rätten till målsägandebitråde i ett första skede borde förbehållas målsägande i mål om brott enligt 6 kap. 1-6, 8, 9 och 12 §§ BrB. Skälet för denna avgränsning var att de allvarliga sexualbrotten, enligt kommitténs uppfattning, i två avseenden skiljer sig från andra brott. För det första innebär sexuellt våld en särskilt svår kränkning av offret med efterföljande svåra påfrestningar under det rättsliga förfarandet. För det andra är frågan om målsägandens trovärdighet nästan alltid av avgörande betydelse i sexualbrottmål.

I propositionen med förslag till lag om målsägandebitråde (prop. 1987/88:107) förordnade föredragande statsrådet att målsägandebitråde regelmässigt skall kunna förordnas i vissa mål om grova sexualbrott. På ett par

punkter förordades en något snävare avgränsning än vad kommittén hade föreslagit. Mål om koppleri och grovt koppleri, försök till sådana brott samt mål om förberedelse och stämpling till sexualbrott skulle inte omfattas av en presumptionsregel; något generellt behov av biträde ansågs inte föreligga i dessa fall. Andra sexualbrott som inte kom att omfattas av presumptionsregeln var sexuellt ofredande (7 §) och förförelse av ungdom (10 §), som båda har böter i straffskalan. De sexualbrott som inte togs med i första styckets presumptionsregel omfattas i stället av 1 § andra stycket.

Riksdagen har nu uttalat att rätten till målsägandebitråde skall utvidgas till att gälla utan begränsningar i mål om sexualbrott enligt 6 kap. BrB. Vid den hearing som jag nämnde inledningsvis anförde flera av de närvarande att domstolarna redan i dag förordnar målsägandebitråde i alla typer av mål om sexualbrott, om målsäganden begär det. En lagändring i enlighet med riksdagens beslut skulle därför i princip endast innebära en anpassning av lagtexten till den praxis som har utvecklats. Att, som riksdagsbeslutet närmast ger vid handen, övergå från en presumptionsregel för vissa sexualbrott till en regel som innefattar en obligatorisk rätt till målsägandebitråde vid alla sexualbrott skulle dessutom – enligt en vid hearingen framförd åsikt – kunna bidra till att informationen om rätten till målsägandebitråde tränger ut bättre och att biträdena därmed kommer in i målen i ett tidigare skede. Regeln borde – enligt vad som allmänt uttalades vid hearingen – utformas så att domstolen i dessa fall skall förordna biträde för alla som önskar det. Det borde däremot inte komma i fråga att förordna biträde mot målsägandens vilja.

Redan i dag åligger det undersökningsledaren att aktivt informera målsäganden om de möjligheter som finns att få hjälp av ett biträde samt att anmäla till rätten om det finns anledning att förordna sådant biträde, se 13 a § förundersökningskungörelsen (1947:948) och 23 kap. 5 § rättegångsbalken (RB). De problem som har angetts med bristande information till målsägandena kan förväntas försvinna i takt med att biträdesförordnanden blir vanligare. Men det kan finnas skäl för de ansvariga myndigheterna – i första hand riksåklagaren och rikspolisstyrelsen – att i samband med den av mig förordade lagändringen uppmärksamma informationsfrågan.

Skälet till att presumptionsregeln inte kom att omfatta alla sexualbrott var, som jag redan nämnt, att något generellt behov av målsägandebitråde inte ansågs föreligga vid de mindre grova sexualbrotten och inte heller vid koppleri. Det är naturligtvis så att behovet av ett målsägandebitråde i allmänhet är större ju grövre integritetskränkning ett offer har blivit utsatt för. Det utesluter emellertid inte att behovet av biträde i det enskilda fallet kan vara lika stort vid andra typer av sexualbrott som vid dem som i dag omfattas av presumptionsregeln.

En nackdel med en uppdelning av sexualbrotten i två olika grupper med olika förutsättningar för att biträde skall få förordnas är att rubriceringen av gärningen kan spela en avgörande roll för frågan om målsägandebitråde. Detta problem blir särskilt tydligt när ett brott enligt 6 kap. BrB, som t.ex. sexuellt ofredande, är subsidiärt till något annat brott enligt samma kapitel. Om undersökningsledaren väljer att rubricera brottet på det ena eller det andra sättet kan det påverka målsägandens praktiska möjligheter att få ett

målsägandebitråde. Denna olägenhet skulle undanröjas, om alla sexualbrott behandlades lika vad gäller rätten till biträde. Med hänsyn till vad som upplysts om den praxis som redan nu har utvecklats skulle en sådan förändring inte heller i någon större utsträckning påverka det allmännas kostnader för målsägandebitråde.

Fortfarande bör det givetvis vara så, vilket också framfördes vid hearingen, att det inte bör komma i fråga att någon mot sin vilja får ett målsägandebitråde. Vidare bör domstolen, om målsäganden har allmän rättshjälp med biträdesförordnande i målet, kunna underlåta att vid sidan av det biträdet förordna ett målsägandebitråde (jfr lagrådets yttrande i prop. 1987/88:107 s. 60). Domstolen bör dock vara oförhindrad att entlediga rättshjälpsbiträdet och i stället förordna målsägandebitråde, om målsäganden begär det. En annan situation som bör uppmärksammas är den att målsäganden själv i samma rättegång är åtalad för en gärning, t.ex. misshandel, begången i samband med det brott till vilket han eller hon själv intar ställning som målsägande. Om offentlig försvarare i denna situation förordnas för målsäganden, bör det självfallet vara tillräckligt; målsägandebitråde bör alltså inte förordnas i dessa fall. Någon annan begränsning än jag nu angett i fråga om rätten till biträde i mål om sexualbrott bör i princip inte göras. Det skall alltså i mål om sexualbrott enligt 6 kap. BrB i allmänhet inte ske någon prövning av målsägandens behov av biträde fränsett den situationen att ett annat biträde redan är förordnat. Det bör emellertid rimligen finnas en mer allmänt utformad möjlighet för domstolen att avslå en begäran om målsägandebitråde, om det är uppenbart att behov av biträde saknas. Att målsäganden redan har ett biträde i målet är det mest tydliga exemplet på denna situation, men självfallet kan det tänkas fall där målet t.ex. rör en så obetydlig gärning att målsägandebitråde framstår som helt obehövligt. Lagtexten föreslås utformad i enlighet med detta.

Misshandel m.m.

I den andra gruppen av mål i vilka biträde kan förordnas ingår brott mot 3 och 4 kap. BrB med fängelse i straffskalan samt rån och grovt rån och försök till sådant brott. I dessa fall krävs det för att målsägandebitråde skall förordnas att det med hänsyn till målsägandens personliga förhållanden och övriga omständigheter kan antas att målsäganden har ett särskilt starkt behov av biträde. I propositionen med förslag till lag om målsägandebitråde anförde föredragande statsrådet (s. 38) att förordnande i dessa fall skall ske med stor restriktivitet. Det räcker inte att det gäller ett sådant brott som ingår i uppräknningen, utan brottet skall i det enskilda fallet ha varit av kvalificerat slag och ha inneburit en svår kränkning av offret. Vidare bör bevisläget och det processuella läget i övrigt vara sådant att man måste räkna med att målsäganden kommer att utsättas för ingående eller pressande förhör. Som en ytterligare förutsättning angavs att målsägandens fysiska och/eller psykiska tillstånd skall vara sådant att han eller hon kan antas ha väsentlig nytta av ett juridiskt biträde.

Vid hearingen anfördes det beträffande denna målkategori att domstolarna under den första tiden efter lagens ikraftträdande var relativt restriktiv-

tiva med att bevilja målsägandebitråde men att praxis efter hand har blivit allt mera liberal. Det betonades att det ofta finns ett stort behov av biträde i de fall där parterna har eller har haft en nära relation med varandra eller där målsäganden av något skäl befinner sig i underläge gentemot den misstänkte. De praktiskt mest förekommande fallen ansågs vara mål om kvinnomisshandel och mål om andra brott där kvinnor eller barn är målsägande. Liksom vid sexualbrotten är det i dessa fall – påpekades det vid hearingen – ofta så att den enda bevisning som finns att tillgå är målsägandens berättelse; målsägandens trovärdighet är därför också här av avgörande betydelse för prövningen av åtalet.

Riksdagen har uttalat att rätten till målsägandebitråde bör väsentligt utvidgas när det gäller mål om misshandel. Mot bakgrund av vad som entydigt kommit fram vid hearingen bör uppmärksamheten därvid i allt väsentligt inriktas mot mål om kvinnomisshandel och andra övergrepp mot kvinnor och barn där den misstänkte är en nära anhörig eller bekant till offret. Utmärkande för dessa typer av brott är att målsäganden på grund av sin relation till den misstänkte kan vara obenägen att göra en polisanmälan och ha svårt att orka med polisutredningen och rättegången. Målsäganden kan också utsättas för olika påtryckningar från den misstänkte och dennes anhöriga, t.ex. för att ta tillbaka sina uppgifter. I dessa fall är det uppenbart att målsäganden ofta kan behöva stöd av ett juridiskt biträde.

De förutsättningar som i dag ställs upp för att målsägandebitråde skall få förordnas i mål om kvinnomisshandel är visserligen förhållandevis stränga. Som anfördes redan i propositionen med förslag till lag om målsägandebitråde (s. 21) är emellertid just mål av denna typ lämpade för en ordning med målsägandebitråde. Enligt vad som kom fram vid hearingen har det dock förekommit att domstol – med hänvisning till de stränga förutsättningar som ställts upp i lagtexten – har vägrat målsägandebitråde i mål om kvinnomisshandel, trots att det i det aktuella fallet synes ha varit sakligt motiverat med sådan biträdes hjälp. Det är därför i enlighet med vad riksdagen uttalat påkallat att ändra förutsättningarna för att få biträde i de mål som omfattas av 1 § andra stycket.

Även om en uppmjukning av rekvisiten för att få biträde är mest angelägen för målsäganden i mål om misshandel kan det inte anses sakligt motiverat att begränsa en utvidgad rätt till målsägandebitråde till just sådana mål. Det är minst lika angeläget för målsäganden att få hjälp av ett målsägandebitråde när brottet har rubricerats som försök till mord eller försök till dråp samt vid förberedelse till dessa brott, men jag tänker också på upprepade fall av t.ex. olaga hot och olaga frihetsberövande där den misstänkte är en närstående person till målsäganden. De som blir utsatta för rån, vare sig det sker i banker, butiker eller i andra sammanhang, kan ofta hamna i en djup kris efter det inträffade och då ha ett starkt behov av ett juridiskt biträde för att orka med den efterföljande rättegången och konfrontationen med den tilltalade.

En utvidgad rätt till biträde bör således inte omfatta bara misshandel utan även de andra i 1 § andra stycket uppräknade brotten. De i andra stycket angivna förutsättningarna bör därför mjukas upp generellt för att markera att bedömningen inte skall vara så restriktiv som lagtextens utformning i dag

talar för. Samtidigt måste lagtexten fortfarande vara så utformad att den ger utrymme för en verklig prövning av målsägandens behov av biträde i det enskilda fallet. Det måste nämligen understrykas att det på intet sätt kan anses sakligt motiverat att mera regelmässigt förordna målsägandebiträde i t.ex. mål om misshandel eller olaga hot. Det skulle också föra för långt att tillmötesgå de önskemål som framfördes vid hearingen om att rätten till målsägandebiträde skall utvidgas till andra typer av brottmål, t.ex. mål om stöldbrott.

Jag vill emellertid framhålla att den omständigheten att målsägandebiträde inte förordnas ingalunda innebär att målsäganden ställs utan stöd. Förutom det stöd åklagaren regelmässigt skall ge och möjligheterna till allmän rättshjälp vill jag påminna om den möjlighet som finns enligt 20 kap. 15 § RB för målsäganden att vid rättegången åtföljas av en stödperson samt om åklagarens skyldigheter enligt 22 kap. 2 § RB att föra målsägandens talan i skadeståndsdelen.

Med anledning av ett påpekande från *lagrådet* förordar jag att en möjlighet att få målsägandebiträde öppnas också i mål som gäller förberedelse och stämpling till brott som avses i 1 § andra stycket. Det kan självfallet finnas skäl att någon gång förordna biträde i mål av denna typ, t.ex. mål om förberedelse till mord.

Skadeståndstalan

Vid hearingen framhölls att det i praktiken ibland kan framstå som oklart om det är åklagaren eller målsägandebiträdet som bör utföra skadeståndstalan. Det uppgavs emellertid att bestämmelsen har tillämpats så att målsägandebiträdet har utfört skadeståndstalan i samtliga fall där biträdesförordnande har meddelats.

I lagrådsremissen framhöll jag i denna fråga följande. Det är självfallet angeläget att undvika dubbelarbete på det sättet att både åklagaren och målsägandebiträdet engagerar sig i skadeståndsanspråket. Åklagarens skyldighet enligt 22 kap. 2 § RB att förbereda och utföra skadeståndstalan är visserligen formellt sett inte avhängig av om ett målsägandebiträde är förordnat eller inte. Det är emellertid ofta praktiskt sett lämpligare att, om målsägandebiträde har förordnats, denne förbereder och utför skadeståndstalan. Jag förutsätter att målsäganden och biträdet i samråd med åklagaren i det enskilda fallet gör upp om vilken arbetsfördelning som bör gälla. Det bör dock understrykas att någon förändring av åklagarens skyldighet att utreda grunden för skadeståndsanspråket, nämligen den brottsliga gärningen, givetvis aldrig kan bli aktuell.

Lagrådet har med anledning av mina nyssnämnda uttalanden framhållit att det enligt 3 § lagen om målsägandebiträde inte ingår i målsägandebiträdets uppgift att bistå målsäganden med talan om enskilt anspråk i anledning av brottet, om detta görs av åklagaren, och att uttalandena om arbetsfördelningen mellan åklagare och målsägandebiträde bör ses mot bakgrund av detta.

Med anledning av vad lagrådet anfört vill jag säga följande. Åklagarens skyldighet att utföra målsägandens talan i skadeståndsdelen regleras uteslu-

tande av 22 kap. 2 § RB. Förutsättningarna enligt detta lagrum är att målsäganden begärt bistånd av åklagaren, att uppgiften kan utföras utan väsentlig olägenhet och att anspråket inte är uppenbart obefogat. Regeln i 3 § lagen om målsägandebitråde syftar enbart till att förebygga att såväl åklagaren som målsägandebiträdet för målsägandens talan i skadeståndsdelen. Biträdet skall utföra uppgiften endast om åklagaren inte gör det. Om åklagaren och målsäganden i samråd kommer fram till att det i ett enskilt fall är mest praktiskt att biträdet utför talan i skadeståndsdelen, kan detta lämpligen formellt sett manifesteras på så sätt att målsäganden avstår från att framställa någon begäran respektive återkallar sin begäran om att åklagaren skall utföra talan; i så fall bortfaller ju åklagarens skyldigheter enligt 22 kap. 2 § RB.

2.2 Vissa rättshjälpsfrågor

Mitt förslag: Lagen om målsägandebitråde ändras i förtydligande syfte för att det skall stå klart vilka regler i rättshjälpslagen (1972:429) som är tillämpliga på målsägandebiträden.

Skälen för mitt förslag: Av 5 § lagen om målsägandebitråde framgår att ett målsägandebitråde har rätt till ersättning i enlighet med vad som gäller enligt 22 § rättshjälpslagen. Andra regler i rättshjälpslagen som är tillämpliga även på målsägandebitråde är 21 § om förordnande och byte av biträde samt 24 § om ersättning för bevisning och annan utredning. Övriga regler i rättshjälpslagen om ersättning till biträde har inte uttryckligen angetts vara tillämpliga på målsägandebitråde.

Det har kommit till min kännedom att det vid den praktiska tillämpningen av lagen har uppkommit tvekan huruvida även andra regler i rättshjälpslagen som har samband med reglerna om ersättning till biträde är tillämpliga på målsägandebiträden. Som exempel har nämnts 23 och 49 c §§. Det förstnämnda stadgandet innehåller ett förbud för biträdet att förbehålla sig eller mottaga ersättning av sin huvudman utöver vad han eller hon har rätt till enligt 22 § rättshjälpslagen. Enligt 49 c § krävs det särskilda skäl för att ett biträde skall få återropa nya omständigheter till stöd för ett överklagande av ett beslut om ersättning.

Målsägandebiträdets rätt till ersättning har knutits till rättshjälpslagens ersättningsregler. Självfallet bör även de regler i rättshjälpslagen som tar sikte på t.ex. förfarandet vid överprövning av ersättning vara tillämpliga även i fråga om målsägandebiträden. För att undanröja varje tvekan om vad som gäller i detta hänseende bör lagen förtydligas på denna punkt.

I lagrådsremissen föreslogs att 5 § skulle kompletteras med en hänvisning till de särskilda bestämmelser som finns i 23, 49, 49 a och 49 c §§ rättshjälpslagen.

Lagrådet har med anledning av förslaget anfört att fall kan tänkas där det kan finnas skäl att enligt riktlinjerna i 19 § rättshjälpslagen bevilja ett målsägandebitråde ersättning för arbete utfört innan förordnandet meddelades eller begäran om förordnande framställdes.

I de fall där det är aktuellt att förordna ett målsägandebitråde är det viktigt att biträdet kopplas in på ett så tidigt stadium som möjligt under förundersökningen. Det kan tänkas att biträdet måste utföra visst arbete innan rätten har hunnit fatta beslut i biträdesfrågan eller till och med innan en framställning om biträdesförordnande gjorts. Meddelas ett förordnande, bör ersättning naturligtvis utgå även för det arbete som har utförts före förordnandet i samma utsträckning som är fallet vid allmän rättshjälp. Även om detta får anses gälla redan i dag på grund av hänvisningen till 22 § rättshjälpslagen enligt vilken biträdet har rätt till skälig ersättning för sitt arbete, är det lämpligt att — i enlighet med lagrådets påpekande — låta den föreslagna hänvisningen till rättshjälpslagen omfatta även 19 §.

3 Kostnadsfrågor

De förslag som jag nu lägger fram om en utvidgad rätt till målsägandebitråde utgör — enligt vad som framgick vid hearingen — i mångt och mycket en anpassning av lagtexten till domstolspraxis när det gäller förordnande av målsägandebitråde, både i mål om sexualbrott och i övriga mål i vilka biträde kan erhållas. Att domstolarnas tillämpning av lagen har blivit allt mera generös kan också utläsas av domstolsverkets statistik över kostnadsutvecklingen. Av denna framgår att de totala kostnaderna för målsägandebiträden under budgetåret 1988/89 — det första budgetåret under vilket den nya lagen gällde — var drygt 4,7 miljoner kr, medan kostnaderna under påföljande halvår var nära 3,4 miljoner kr. Om denna utveckling håller i sig, kan man alltså räkna med att kostnaderna för hela budgetåret 1989/90 kommer att uppgå till knappt 7 miljoner kr. Min bedömning är att de nu föreslagna ändringarna ryms inom ramen för givna resurser.

4 Ikraftträdande m.m.

Jag föreslår att de lagändringar jag nu har förordat träder i kraft den 1 januari 1991. Det betyder att målsägandebitråde kan förordnas enligt de nya reglerna från och med den dagen.

I lagrådsremissen anförde jag att några särskilda övergångsbestämmelser inte skulle behövas.

Lagrådet har med anledning av den föreslagna ändringen i 5 §, som innebär ett förtydligande av vilka regler i rättshjälpslagen som skall vara tillämpliga även på ersättningen till målsägandebitråde, anført att det kan ifrågasättas om inte förslaget på denna punkt innebär en saklig ändring i förhållande till gällande rätt. Enligt lagrådets mening torde bestämmelserna i 49 § andra stycket och 49 c § rättshjälpslagen med den nuvarande lydelsen av 5 § inte vara tillämpliga när det gäller ersättning till målsägandebitråde. På grund härav har lagrådet förordat att lagförslaget kompletteras med ett par övergångsbestämmelser.

Jag har inget att erinra mot lagrådets förslag. Övergångsbestämmelserna bör i allt väsentligt utformas i enlighet med lagrådets förslag.

I enlighet med vad jag nu har anfört har inom justitiedepartementet upprättats förslag till

lag om ändring i lagen (1988:609) om målsägandebiträde.

6 Specialmotivering

1 §

I enlighet med vad jag har anfört i den allmänna motiveringen skall målsäganden i mål om sexualbrott ha rätt till målsägandebiträde, om det inte är uppenbart att behov av biträde saknas. Att rätten gäller även vid försöksbrott och vid förberedelse och stämpling samt medverkan till brott framgår av att inga brott enligt 6 kap. brottsbalken har undantagits i lagtexten. En målsägande som inte själv begärt biträde bör tillfrågas innan biträde förordnas. Någon behovsprövning skall i övrigt i stort sett inte ske. Om målsäganden redan har tillgång till ett behörigt biträde, antingen ett rättshjälpsbiträde eller en offentlig försvarare, kan emellertid – med den reservation som jag nämnde i den allmänna motiveringen – begäran om biträde som regel avslås. Begäran om biträde kan också avslås, om det t.ex. med hänsyn till brottets beskaffenhet någon gång skulle framstå som uppenbart obehövt med biträde. Biträde bör inte heller förordnas mot målsägandens vilja. När det gäller mål enligt 1 § andra stycket har – i enlighet med vad som anförts i den allmänna motiveringen – förutsättningarna för att bevilja biträde mjukats upp. Det viktigaste är att det inte längre krävs ett ”särskilt starkt” behov av biträde; det räcker med ett konstaterande att ett behov föreligger. Behovet skall i det enskilda fallet prövas utifrån en helhetsbedömning av målsägandens situation satt i relation till det brott som målet gäller. Det bör även i fortsättningen ställas upp vissa förutsättningar med avseende på målsägandens personliga situation i målet, t.ex. vad gäller brottets art, bevisläget m.m. (jfr prop. 1987/88:107 s. 38). Den mest typiska situation där målsäganden har ett utsatt läge under förundersökningen och rättegången är den när målsäganden och gärningsmannen har eller har haft en nära relation till varandra. Därför anges denna situation särskilt i lagtexten. Förutom målsägandens relation till gärningsmannen kan även andra omständigheter av personlig art ha betydelse för om biträde skall förordnas. Som exempel på andra sådana omständigheter kan nämnas förståndshandikapp, sjuklighet, depressioner till följd av brottet, beroende ställning i t.ex. arbetslivet eller som i förhållandet mellan elev och lärare eller att målsäganden är gammal eller ett barn.

I enlighet med vad som anförts i den allmänna motiveringen har lagtexten utformats så att det skall vara möjligt att förordna målsägandebiträde även i mål om förberedelse eller stämpling till brott som avses i andra stycket.

I denna paragraf har lagts till ett antal andra bestämmelser i rättshjälpslagen (1972:429) som bör vara tillämpliga i fråga om målsägandebiträden. Vilka dessa är har angetts i den allmänna motiveringen och paragrafen torde inte kräva någon närmare kommentar.

7 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen att anta förslaget till lag om ändring i lagen (1988:609) om målsägandebiträde.

8 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att anta det förslag som föredraganden lagt fram.

**SAMMANFATTNING AV VAD SOM ANFÖRDES VID EN HEARING
DEN 13 MARS 1990 ANGÅENDE LAGEN OM MÅLSÄGANDEBI-
TRÄDE**

DELTAGARE

Riksåklagaren

Biträdande riksåklagaren Axel Morath
Chefsåklagaren Gunnar Adell

Rikspolisstyrelsen

Tore Georgsson

Domstolsverket

Avdelningsdirektören Bengt Johansson
Hovrättsassessorn Mats Lundeholm

Sveriges Advokatsamfund

Advokaten Marianne Wolff
Advokaten Lotta Insulander-Lindh
Advokaten Bertil Ohlin

Stockholms tingsrätt

Chefsrådmannen Michael af Geijerstam
Chefsrådmannen Birgitta Karlholm

Göteborgs tingsrätt

Lagmannen Inger Lindquist (även som ledamot i våldskommissionen)

Brottsofferjourernas riksförbund

Per Svensson
Saara Beckman

Riksförbundet för sexuell upplysning (RFSU)

Katarina Lindahl
Eva Hedlund

Riksorganisationen för kvinnojourer i Sverige (ROKS)

Ordföranden Ebon Kram
Styrelseledamoten Lilian Ronander

Kvinnorättsgruppen

Advokaten Birgitta Melander
Gunilla Rudling

Rädda barnens riksförbund

Michaela Robertson

Barnens rätt i samhället (BRIS)

Advokaten Leif Flodquist
Advokaten Urban Andersson

Riksföreningen mot sexuella övergrepp mot barn (RMSÖ)

Christina Bernström
Lena Hermansson

Arbetsgruppen mot kvinnovåld

Sakkunnige Anita Berger

Utredningssekreterare Märit Röger
Departementsrådet Lena Berke
Hovrättsassessorn Nils Rekke

Väldskommissionen

Rådmannen Bengt Gustavsson (sekreterare)
Adj ledamoten Gerd Möllers (biträdande sekreterare)

Svenska Dagbladet

Karin Thunberg

Justitiedepartementet

Expeditionschefen Karl-Gunnar Ekeberg, ordförande
Departementsrådet Lars Eklycke, L 4
Hovrättsassessorn Ann-Sofie Broqvist, L 4
Kammaråklagaren Astrid Eklund, F 2
Hovrättsassessorn Owe Horned, F 1

Civildepartementet

Polisintendenten Knut Dreyer-Jonsson, polisenheten

1-2. Har institutet målsägandebitråde medfört någon förbättring för målsägandena? Har biträdet i allmänhet kommit in i målet på rätt stadium?

Advokatsamfundet: Möjligheten till målsägandebitråde har medfört en förbättring. Biträdet kan ägna mer tid åt målsäganden än vad åklagaren kan. Brottsoffren känner också att de har samhällets stöd. Det är viktigt att biträdet kommer in tidigt i förfarandet. Detta är särskilt viktigt i mål med häktade på grund av de korta tidsfrister som gäller. I de mål där det finns målsägandebitråde underlättas processen eftersom målsäganden genom sitt biträde har fått information om hur en rättegång går till. När det gäller skadeståndstalan är det något oklart hur ansvaret skall fördelas mellan åklagaren och biträdet. I praktiken är det så att biträdet för skadeståndstalan.

RPS: Det är viktigt att målsägandebiträdet kommer in i förfarandet på ett tidigt stadium. Det skulle behövas ytterligare information om rätten till biträde. Poliserna har utbildats lokalt om den nya lagstiftningen.

RA: Inför denna hearing har RA gjort en snabbenkät hos femton lokala och tre regionala myndigheter. Av enkäten framgår bl.a. följande. Lagstiftningen har tillgodosett ett viktigt behov. Det har inledningsvis varit en del tillämpningsproblem med lagen. Förordnandet av biträde har kommit väl sent ibland, vilket dock håller på att rätta till sig. Antalet förordnanden har stigit efter hand. I de fall skadeståndsyrkanden förekommer är det alltid målsägandebiträdet som för skadeståndstalan. — Frågan om ansvarsfördelningen är inte helt enkel eftersom även åklagaren enligt RB har ett ansvar gentemot målsäganden. — Sammanfattningsvis har reformen inneburit en klar förbättring för målsäganden både under förundersökning och rättegång.

Stockholms tingsrätt: Rättegången blir mer koncentrerad när målsägandebitråde finns med. Skadeståndskraven som presenteras är väl genomtänkta och förberedda.

Göteborgs tingsrätt: Arbetsfördelningen mellan åklagare och målsägandebitråde har ibland varit litet oklar. Ett visst dubbelarbete kan förekomma, vilket tynger rättegången.

ROKS: Rätten till målsägandebitråde är något av det bästa som har hänt. Det är oerhört viktigt att målsäganden får juridisk hjälp.

RMSÖ: Informationen till målsägandena om lagen har varit bristfällig. Inte bara polisen utan även socialtjänsten bör kunna informera om rätten till målsägandebitråde.

3 – 3.1 Tillämpningsområdet. Mål om sexualbrott

Advokatsamfundet: Presumptionsregeln vid sexualbrott bör bytas ut mot en generell regel som alltid ger rätt till biträde i mål om sexualbrott. Idag förordnar domstolarna på begäran målsägandebitråde i alla typer av sexualbrottmål. Däremot kan det vara problem att få biträde i mål om misshandel.

Kvinnorättsgruppen: I alla mål där den tilltalade har rätt till offentlig försvarare borde målsäganden ha rätt till målsägandebitråde.

RÅ: Domstolarna förordnar på begäran målsägandebitråde i alla typer av mål om sexualbrott, som om det vore obligatoriskt. Ett lagstadgat "obligatorium" skulle kunna medföra att biträdet kommer in i målet i ett tidigare skede.

Göteborgs tingsrätt: En lagstadgad rätt till biträde i alla typer av mål om sexualbrott skulle inte medföra någon förändring, eftersom biträde redan i dag regelmässigt förordnas på begäran av målsäganden i dessa mål.

Rädda barnen: Rätten till biträde borde vara obligatorisk i alla mål om sexualbrott.

Domstolsverket: En obligatorisk rätt till biträde skulle kunna medföra att informationen om lagen tränger ut bättre.

Kvinnorättsgruppen: Rätten till biträde borde vara obligatorisk i den meningen att domstolen skall fråga målsäganden om han eller hon vill ha biträde.

BRIS och RMSÖ: Åklagaren bör anmäla behovet av målsägandebitråde till domstolen så fort som möjligt, så att biträdet kan börja arbeta samtidigt med den offentlige försvararen.

Stockholms tingsrätt: Förordnande av biträde bör ske ex officio om målsäganden är ett barn, förståndshandikappad eller liknande.

3.2 Mål om misshandel, olaga hot m.m.

Advokatsamfundet: Den första tiden efter det att lagen om målsägandebitråde trätt i kraft i juli 1988 var det mycket ovanligt att biträde förordnades i mål om kvinnomisshandel. Tillämpningen har efter hand blivit mjukare men det finns fortfarande ett behov av en mera generös rätt till biträde i dessa mål. För att detta skall uppnås måste lagtexten ändras. Rekvisiten är för närvarande alltför strängt utformade. — Misshandlade kvinnor är mer utsatta än andra brottsoffer på grund av sin relation med den misstänkte. Deras berättelse är ofta den enda bevisning som finns att tillgå.

Brottsofferjourernas riksförbund: Det finns ett stort behov av biträde i misshandelsmål. Invandrarkvinnor är särskilt utsatta liksom offer för det s.k. oprovocerade gatuväldet.

Stockholms tingsrätt: Vid de flesta brott mot 3 och 4 kap. brottsbalken

behövs inget biträde. De fall där det finns behov täcks redan in av lagens nuvarande lydelse.

ROKS: Det varierar mycket mellan domstolarna hur generösa de är med att förordna biträde i mål om kvinnomisshandel. Om kvinnan yrkar skadestånd är det lättare att få biträde.

BRIS, Rädta barnen, RMSÖ, Brottsofferjourernas riksförbund: En presumtion för biträde bör gälla i alla mål där målsäganden är minderårig eller där offentlig försvarare är förordnad.

3.3 Andra måltyper där det är befogat med rätt till målsägandebiträde

Kvinnorättsgruppen: Vid andra måltyper än dem som i dag omfattas av lagen om målsägandebiträde bör behovet av stöd kunna tillgodoses genom åklagarens skyldigheter enligt RB.

RÅ: Den nuvarande lagstiftningen har relativt väl träffat de brottstyper där målsäganden är särskilt utsatt. Rekvisiten i 1 § andra stycket bör dock mjukas upp. Därutöver skulle man kunna tänka sig en viss utvidgning till andra brottstyper än dem som i dag nämns i lagen, om det i det enskilda fallet föreligger särskilt starka skäl. — Lagen har varit i kraft i endast ett och ett halvt år. Utvärderingen kommer väl tidigt. Först nu börjar domstolarna att finna formerna för tillämpningen av lagen. Man skall inte heller glömma att åklagaren har ganska omfattande skyldigheter gentemot målsäganden. Det är inte så att målsäganden står utan stöd om biträde inte förordnas.

Advokatsamfundet: Enklast vore att bara lätta upp rekvisiten i 1 § andra stycket lagen om målsägandebiträde. — Andra brottstyper där det kan vara befogat med biträde är utpressning och bedrägeri mot utsatta grupper, t.ex. pensionärer.

Domstolsverket: Även i mål om övergrepp i rättsak föreligger behov av biträde.

BRIS: Rätten till målsägandebiträde bör utvidgas till att gälla alla brott där barn är målsägande.

Brottsofferjourernas Riksförbund: Förutom vid sexualbrott finns det ett stort behov av biträde vid t.ex. kvinnomisshandel och bostadsinbrott. Brottsofferjourerna borde ha rätt att i enskilda fall göra en framställning till domstolen om målsägandebiträde.

Stockholms tingsrätt: I det absoluta flertalet mål fungerar åklagaren som målsägandebiträde. Rekvisiten i 1 § andra stycket bör mjukas upp. Dessutom skulle man kunna öppna en ventil för udda, oförutsedda situationer vid övriga typer av brott och överlåta på domstolarna att i dessa fall avgöra om det är påkallat med målsägandebiträde.

Göteborgs tingsrätt: Det skulle vara bra om rekvisiten i 1 § andra stycket lättades upp. Man bör inte räkna upp vissa brott i lagtexten. Domstolarna borde kunna anförtros att avgöra om biträde behövs.

Förslag till

Lag om ändring i lagen (1988:609) om målsägandebitråde

Härigenom föreskrivs att 1 och 5 §§ lagen (1988:609) om målsägandebitråde skall ha följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

1 §

I mål om brott enligt 6 kap. 1-6 § eller försök till brott enligt 6 kap. 1-4 eller 6 § brottsbalken skall, sedan förundersökning har inletts, ett särskilt biträde för målsäganden (målsägandebitråde) förordnas, om det inte på grund av särskilda omständigheter kan antas att målsäganden saknar behov av sådant biträde.

Om det med hänsyn till målsägandens personliga förhållanden och övriga omständigheter kan antas att målsäganden har ett särskilt starkt behov av biträde, skall, sedan förundersökning har inletts, målsägandebitråde förordnas även i mål om

1. brott enligt 6 kap. 7-10 §, försök till brott enligt 6 kap. 8 eller 9 § eller förberedelse eller stämpling till brott enligt 6 kap. 1 §, 4 § andra stycket eller 9 § brottsbalken,

2. brott enligt 3 eller 4 kap. brottsbalken, på vilket fängelse kan följa, eller försök till sådant brott,

3. brott enligt 8 kap. 5 eller 6 § brottsbalken eller försök till sådant brott.

I mål om brott enligt 6 kap. brottsbalken skall, sedan förundersökning har inletts, ett särskilt biträde för målsäganden (målsägandebitråde) förordnas, om det inte är uppenbart att målsäganden saknar behov av sådant biträde.

Om det med hänsyn till målsägandens personliga relation till den misstänkte eller andra omständigheter kan antas att målsäganden har behov av biträde, skall, sedan förundersökning har inletts, målsägandebitråde förordnas även i mål om

1. brott enligt 3 eller 4 kap. brottsbalken, på vilket fängelse kan följa, eller försök till sådant brott,

2. brott enligt 8 kap. 5 eller 6 § brottsbalken eller försök till sådant brott.

5 §

Målsägandebitrådet har rätt till ersättning i enlighet med vad som enligt 22 § rättshjälpslagen (1972:429) gäller för biträde vid allmän rättshjälp.

Målsägandebitrådet har rätt till ersättning i enlighet med vad som enligt 22 § rättshjälpslagen (1972:429) gäller för biträde vid allmän rättshjälp. I fråga om ersättningen tillämpas även 23, 49, 49 a och 49 c §§ rättshjälpslagen.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1991.

Utdrag ur protokoll vid sammanträde 1990-05-22

Närvarande: justitierådet Boret Palm, regeringsrådet Sigvard Berglöf, justitierådet Lars K Beckman.

Enligt protokoll vid regeringssammanträde den 3 maj 1990 har regeringen på hemställan av statsrådet Laila Freivalds beslutat inhämta lagrådets yttrande över förslag till lag om ändring i lagen (1988:609) om målsägandebitråde.

Förslaget har inför lagrådet föredragits av hovrättsassessorn Ann-Sofie Broqvist.

Förslaget föranleder följande yttrande av lagrådet:

1 §

Förslaget i lagrådsremissen innebär att rätt till målsägandebitråde i princip alltid skall finnas i mål om sexualbrott. Detta framgår av 1 § första stycket i det remitterade lagförslaget genom att där anges brott enligt 6 kap. brottsbalken. Härav följer att bestämmelserna i 1 § första stycket omfattar bl.a. förberedelse eller stämpling enligt 6 kap. 12 § brottsbalken.

Enligt 1 § andra stycket kan i mål om vissa andra brott målsägandebitråde förordnas. Lagrådet vill peka på att i dessa bestämmelser förberedelse eller stämpling till brotten inte omfattas.

5 §

Genom den föreslagna ändringen i 5 §, varigenom samtliga tillämpliga paragrafer i rättshjälpslagen uttryckligen anges, blir det i fortsättningen inte möjligt att anse någon annan bestämmelse direkt eller analogt tillämplig. Något behov i det hänseendet synes inte heller föreligga, fränsett att det möjligen kan tänkas fall där det kan finnas skäl att enligt riktlinjerna i 19 § rättshjälpslagen bevilja ett målsägandebitråde ersättning för arbete utfört innan förordnandet meddelades eller begäran om förordnande framställdes.

Övergångsbestämmelserna

I remissen anges att 5 § lagen om målsägandebitråde ändras i förtydligande syfte för att det skall stå klart vilka regler i rättshjälpslagen som är tillämpliga på målsägandebitråden. Enligt lagrådets mening kan det ifrågasättas om inte ändringen innebär en saklig ändring i förhållande till gällande rätt.

Sedan den 1 juli 1989 gäller enligt 49 § andra stycket rättshjälpslagen fullföljdsförbud med s.k. ventil i fråga om hovrättens beslut i en överklagad fråga angående ersättning till biträde enligt rättshjälpslagen. Med den nuvarande lydelsen av 5 § torde enligt lagrådets mening denna bestämmelse inte vara tillämplig när det gäller ersättning till målsägandebitråde. Motsvarande torde gälla i fråga om bestämmelsen i 49 c § rättshjälpslagen om att

ett biträde som överklagat ett beslut om ersättning i den högre instansen får åberopa nya omständigheter till stöd för sitt anspråk endast om det finns särskilda skäl för det.

På grund av det anförda förordar lagrådet övergångsbestämmelser av följande lydelse:

”Har ett målsägandebitråde förordnats före ikraftträdandet av denna lag tillämpas inte 49 c § rättshjälpslagen (1972:429).

Har hovrätt före ikraftträdandet av denna lag meddelat beslut angående ersättning till målsägandebitråde tillämpas inte 49 § andra stycket rättshjälpslagen.”

Lagrådet vill avslutningsvis framhålla att enligt 3 § lagen om målsägandebitråde i målsägandebiträdets uppgift inte ingår att bistå målsäganden med att föra talan om enskilt anspråk i anledning av brottet, om detta görs av åklagaren (se prop. 1987/88:107 s. 38 f). Vad som i remissprotokollet (se avsnitt 2.1) sägs om arbetsfördelningen mellan åklagare och målsägandebitråde bör ses mot bakgrund härav.

Proposition	1
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Förslag till lag om ändring i lagen (1988:609) om målsägandebitråde .	2
Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 31 maj 1990	3
1 Inledning	3
2 Allmän motivering	4
2.1 Utvidgad rätt till målsägandebitråde	4
2.2 Vissa rättshjälpsfrågor	9
3 Kostnadsfrågor	10
4 Ikraftträdande m.m.	10
5 Upprättat lagförslag	11
6 Specialmotivering	11
7 Hemställan	12
8 Beslut	12
Bilaga 1 Förteckning över de organisationer och myndigheter som deltog i justitiedepartementets hearing om målsägande biträde samt en sammanfattning av vad som anfördes ..	13
Bilaga 2 Lagrådsremissens lagförslag	17
Bilaga 3 Lagrådets yttrande	18